

ساختار و عملکرد انجمن‌های علمی ایران

اکرم قدیمی

چکیده

روابط و تعامل‌های فکری و تخصصی در بین اعضای این اجتماع و بین اجتماع‌های علمی در سطح دنیاست. وجود اجتماع علمی و همکاری‌های رشته‌ای و بین رشته‌ای، علاوه بر آشنایی با تحولات و دستاوردهای جدید، و تدوین معیارهای ارزیابی قوت و ضعف کار علمی، امکان نظارت بر اعمال و اجرای هنجارها و ضوابط و جلوگیری از انحرافات و انباشت و پیشرفت در محیط علم و پژوهش را فراهم می‌کند. یکی از ویژگی‌های مهم اجتماع علمی که - تحقیقاً پیشرفت در تولید و ترویج علم را سرعت می‌بخشد - فراهم شدن امکان ایجاد ارتباط بین دست‌اندرکاران علم و پژوهش است [۱].

کلید واژه

پژوهش‌های علمی امروز، بیش از پیش به کوشش‌های جمعی و مشترک تبدیل شده‌است. از این رو، ایجاد و گسترش انجمن‌های علمی و تخصصی، راهکارهایی ضروری برای شناسایی، تشکیل و تجهیز نیروهای متخصص و خلاق فراهم می‌آورد و باعث افزایش توان و کارایی علمی و پژوهشی می‌شود و سرانجام راه وصول به خود اتکایی پژوهش و فناوری کشور را هموار خواهد کرد [۲].

انجمن‌های علمی از جمله نهادهای جامعه مدنی هستند که نقش مؤثری در تولید دانش و دستیابی به توسعه علمی کشور دارند. با توجه به اهمیت این سازمانها در آغاز هزاره سوم به‌عنوان حلقه مفقوده «جامعه مدنی» فراهم کردن بستر مناسب برای فعالیت این سازمانها امری مهم است [۳].

انجمن‌های علمی از جمله نهادهای جامعه مدنی هستند که نقش مؤثری در تولید دانش و دستیابی به توسعه علمی دارند. در واقع انجمن‌های علمی زیر بنای اصلی نهادهای مستقلی را تشکیل می‌دهند که اغلب فراتر از حد و مرز سیاسی، نژادی، قومی، مذهبی، جنسی و غیره، براساس ضرورت‌های جهان دموکراسی و تقویت همبستگی‌های معنوی بشر، پدید آمده‌اند و فضای مناسبی را برای آزاد اندیشی و استقرار فرهنگ گفت و گو در راستای بسط و تحکیم جامعه مدنی حول محور خردورزی، تمهد، وفای، آزادی و عدالت به ارمان آورده‌اند. در این مقاله به اجمال به بررسی تاریخچه، ساختار، اهداف، وظایف و عملکرد انجمن‌های علمی کشور می‌پردازد. مهمترین ویژگی‌های انجمن‌های علمی عدم وابستگی آنها به دولتها از نظر منابع مالی و نیروی انسانی، سرعت عمل، قدرت تصمیم‌گیری بالا، بوروکراسی محدود و ساز و کار انعطاف پذیرشان می‌باشد که سبب افزایش کارایی آنها در سطح ملی و بین‌المللی بوده است.

انجمن‌های علمی ایران، تاریخچه، ساختار، اهداف، تعریف، انواع، وظایف، عملکرد، شرایط عضویت بررسی مقایسه‌ای انجمن‌های علمی

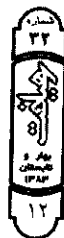
مقدمه

اگر نهاد علم را شامل مجموعه افراد (دانشمندان، پژوهشگران، نویسندگان، متخصصان و...) سازمانها و تشکلهای (دانشگاهها، انجمن‌های علمی، مراکز تحقیقاتی و...) و تجمعات (کنفرانسها، سمینارها، کارگاهها و...)، امکانات و منابع (مراکز اسناد و کتابخانه‌ها، کتب، مجلات و...) و هنجارها و روابط و قواعد و جو حاکم بدانیم درمی‌یابیم که یکی از عناصر اصلی و زیربنایی در این نظام نهادی و سازمانی، مفهوم «اجتماع علمی» و وجود

کمیسیون انجمن‌های علمی ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

E-mail: Ghadimi@redimi.org

تلفن و دورنگار: ۶۴۹۴۱۵۴

تاریخچه

کشورهای توسعه یافته از همان اوان شکل‌گیری حیات علمی خود به سازمان دادن چنین مجامعی با عناوین متنوع همت گمارده‌اند. به طوری که تاریخ تشکیل انجمنهای علمی به اوایل قرن هفدهم میلادی برمی‌گردد. انجمن سلطنتی بریتانیا در ۱۶۶۰ میلادی و آکادمی علوم شوروی در ۱۷۲۵ میلادی و آکادمی علوم امریکا در ۱۸۶۳ نمونه‌ای از این مجامع علمی است.

تاریخچه تشکیل انجمنهای علمی در ایران با تشکیل «جمعیت فیزیک و شیمی ایران» در سال ۱۳۱۰ هجری شمسی با اجتماع تعداد کمی از فیزیکدانان کشور در آزمایشگاه فیزیک دانشکده علوم دانشسرای عالی آغاز شد. اما دیری نگذشت که به علت نبود ارتباطی منسجم و تعریف شده بین اعضاء، فعالیت این انجمن متوقف شد.

در حدود سال ۱۳۲۰ «کانون مهندسين ایران»، «مجمع وکلای دادگستری» و «انجمن مامایی ایران» نیز فعالیت خود را آغاز کردند. در دهه ۱۳۳۰، «انجمن پزشکی» فعالیت خود را شروع و در سال ۱۳۴۰ به انتشار نشریات مختلف گروههای پزشکی اقدام کرد.

در این دوره، که دوره اول فعالیت انجمن‌های علمی ایران نامیده می‌شود، گروههای کشاورزی، علوم پایه و علوم انسانی فعالیت چشمگیری نداشتند. البته در این دوره، محفل‌های خصوصی و غیررسمی از استادان و دانشوران نیز تشکیل شد.

دوره دوم فعالیت انجمنهای علمی، سالهای ۱۳۴۰ تا ۱۳۷۰ را در بر می‌گیرد. در این دوره نقش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در تشکیل انجمنهای علمی محسوس بود. در واقع بیشتر انجمنهای علمی با کمک این وزارتخانه تشکیل شدند. این امر نتیجه آگاهی از نقش انجمنها در پیشبرد علم بود. شکل‌گیری انجمنهایی مانند «انجمن ریاضی»، «انجمن مدیریت»، «انجمن حسابداری» و «انجمن روانشناسی» با کمک وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در آن سالها و تصویب طرح تشکیل انجمنهای علمی از سوی شورای هماهنگی دانشگاهها، جلوه‌های بارز آن رویکرد است. به این ترتیب تا سال ۱۳۵۷، تعداد ۷۸ انجمن علمی در گروههای علوم پزشکی، علوم پایه، کشاورزی،

فنی و مهندسی و علوم انسانی فعالیت خود را آغاز کردند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و در سال ۱۳۶۲ مسئولیت انجمن‌ها و مجامع علمی کشور به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری واگذار گردید و دفتر همکاریهای علمی و بین‌المللی، زیر نظر معاونت پژوهشی، اداره امور انجمنها را برعهده گرفت. در سال ۱۳۶۶ نیز «آیین‌نامه نحوه صدور تأسیس انجمنهای علمی کشور» تدوین شد. این آیین‌نامه به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اختیار داد مجوز تأسیس انجمنهای علمی را صادر یا فعالیت‌های آنها را تأیید کند.

دوره سوم از سال ۱۳۷۰ آغاز شد در هفتم مهر ماه آن سال شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوبه شماره ۲۶۲ خود را صادر کرد. براساس این مصوبه صدور مجوز تأسیس انجمنهای علمی، تجدید پروانه و نظارت بر حسن انجام کار آنها، بسته به مورد، برعهده وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و فرهنگ و ارشاد اسلامی نهاده شده‌است.

براساس مصوبه ۲۶۲، هم‌اکنون کمیسیون انجمنهای علمی ایران در حوزه معاونت پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری صدور مجوز تأسیس انجمنهای علمی غیر پزشکی را برعهده دارد [۲].

امروزه سدها هزار نهاد مستقل در
همان لباس از یک حلقه عضو
وجود دارد که برخی از آنها در
قوی‌ترین نهادهای مستقل بین‌المللی
به شمار می‌روند که در تئوری معانی و
شرکتهای فراملی را تحت تأثیر قرار
دهد و در مسئولیت‌های کلیدی آنها
مؤثر واقع شده‌اند.

تا سال ۱۳۸۲، تعداد ۱۲۴ انجمن علمی از کمیسیون انجمنهای علمی ایران مجوز دریافت کرده‌اند که از این تعداد ۱۷ انجمن در گروه علوم پایه، ۵۳ انجمن در گروه فنی و مهندسی، ۴۱ انجمن در گروه علوم انسانی و ۱۳ انجمن در گروه کشاورزی قرار دارند.^۱

ساختار انجمنهای علمی

تعریف انجمن علمی

الف - انجمن علمی نوعی نهاد مستقل است که از به هم پیوستن یا اجتماع آگاهانه و داوطلبانه اصحاب یک رشته علمی پدید می‌آید تا از طریق تعامل آزاد، خردمندانه و به دور از سلطه، بتواند بین صاحبان هر تخصص زمینه لازم را برای پیشبرد علم و تنظیم و ترویج اصول و قواعد جمعی یا اخلاقی کار و فعالیت و پیوند علم و عمل در آن رشته علمی فراهم نماید [۴].

ب - انجمن‌های علمی سازمانهایی هستند که براساس توافق و شرکت داوطلبانه گروهی از متخصصین در یک رشته علمی شکل می‌پذیرند و به کنش بین‌متخصصان و رویارویی اندیشه‌های آنها یاری می‌رساند و آنها را به سوی هدفهای معلوم راهنمایی می‌کنند. انجمنهای علمی به دولت وابسته نیستند و از نظر سازمانی و تشکیلاتی مؤسساتی مستقل هستند که براساس اساسنامه و به وسیله مدیران منتخب اعضای خود اداره می‌شوند [۲].

ج - شورای اروپا سازمانهای غیر دولتی را چنین تعریف می‌کند: سازمانهای غیر دولتی، جمعیت‌ها، جنبش‌ها یا گروههایی هستند که مستقل از دولت، بدون قصد منفعت طلبی دفاع از منافع خاصی، همچون مسائل شغلی، اجتماعی، فرهنگی، تجاری، سیاسی، علمی، انسان دوستانه، مذهبی و ... تشکیل گردیده‌اند [۵].

غیر دولتی

به این معناست که اجزای حکومتی در تأسیس و اداره سازمان دخالت نداشته باشند.

اهداف غیر سیاسی

منظور از آن عدم فعالیت سیاسی تحت عنوان شخصیت حقوقی «سازمان» است.

اهداف غیر انتفاعی

عبارتست از عدم فعالیت‌های تجاری و صنعتی انتفاعی به منظور تقسیم منافع آن بین اعضاء، مؤسسان، مدیران و کارکنان سازمان.

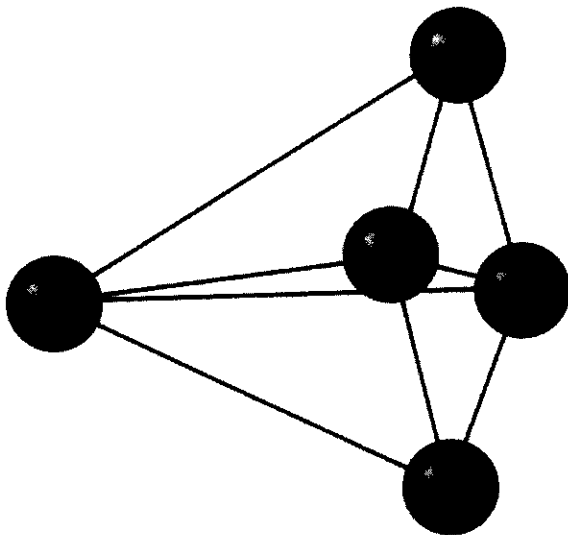
پروانه فعالیت

سندی است که توسط مراجع مقرر با رعایت ضوابط در جهت تشکیل سازمان صادر می‌شود.^۲

انواع و شرایط عضویت

عضویت پیوسته

مؤسسان انجمن و کلیه افرادی که حداقل دارای درجه کارشناسی ارشد در رشته مربوطه و رشته‌های وابسته باشند، می‌توانند به عضویت پیوسته درآیند.^۳

عضویت وابسته

اشخاصی که دارای درجه کارشناسی هستند و مدت ۵ سال به نحوی در یکی از رشته‌های مرتبط با انجمن شاغل باشند.

عضویت دانشجویی

کلیه دانشجویانی که در رشته‌های مرتبط با انجمن به تحصیل اشتغال دارند.

اهداف علمی - رشته‌ای

- پژوهش، تولید و خلق اندیشه
- تقویت علمی در محیطی آزاد، خردمندانه
- بازنگری برنامه‌های آموزشی و تقویت محتوای آنها
- آموزش و ترویج یافته‌های علمی
- آموزش و تربیت محققان (متخصص و معتمد) [۴]

عضویت افتخاری

شخصیتهای ایرانی و خارجی که مقام علمی آنان در زمینه‌های مرتبط با انجمن حائز اهمیت خاص باشد، یا در پیشبرد اهداف انجمن کمکهای مؤثر و ارزنده‌ای نموده باشند.

اعضای مؤسساتی (حقوقی)

سازمانهایی که در زمینه‌های علمی و پژوهشی مربوط فعالیت دارند می‌توانند به عضویت انجمن درآیند.

مجمع عمومی

مجمع عمومی از گردهمایی اعضای پیوسته به صورت عادی یا فوق‌العاده تشکیل می‌شود. مجمع عمومی عادی سالی یکبار تشکیل می‌شود و با حضور یا رأی کتبی نصف بعلاوه یک کل اعضای پیوسته انجمن رسمیت می‌یابد و تصمیمات با اکثریت آرا معتبر است. مجمع عمومی فوق‌العاده در مورد ضروری با دعوت هیأت مدیره یا بازرس و یا با تقاضای کتبی یک سوم اعضای پیوسته تشکیل می‌شود.

هیأت مدیره

هیأت مدیره انجمن مرکب از اعضای اصلی و علی‌البدل است که با رأی مخفی از میان اعضای پیوسته انجمن در مجمع عمومی انتخاب می‌شوند.

اهداف

هدف از تشکیل انجمن علمی گسترش، پیشبرد، ارتقای علمی و توسعه کیفی و کمی نیروهای متخصص و بهبود بخشیدن

به امور آموزشی، پژوهشی و تخصصی در زمینه فعالیت هر انجمن است.^۳

هر نهاد یا انجمن برای این که تولید و رهبری علمی و صنفی رشته تخصصی خود را برعهده بگیرد باید در متشکل کردن افراد هر تخصص در قالب نهاد یا انجمن و ایجاد تعامل علمی و صنفی بین اعضا در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی کوشا باشد.^۳

وظایف انجمنهای علمی

نقش انجمنهای علمی در فرایندهای توسعه قابل توجه است اولین رسالت انجمن بهره‌گیری از عقل جمعی برای توسعه علم و فناوری در جهت توسعه همه جانبه کشور است که به صورت تخصصی و بین‌رشته‌ای امکان‌پذیر است. برخی از وظایف انجمنهای علمی عبارتست از:

- انجام تحقیقات علمی و فرهنگی در سطح ملی و بین‌المللی با محققان و متخصصان مربوطه
- همکاری با نهادهای اجرایی، علمی و پژوهشی در زمینه ارزیابی و بازنگری و اجرای طرح‌ها و برنامه‌های مربوط به امور آموزش و پژوهش در زمینه علمی موضوع فعالیت انجمن.
- ترغیب و تشویق پژوهشگران و تجلیل از محققان و استادان

ممتاز

- ارائه خدمات آموزشی، پژوهشی و فنی
- برگزاری گردهمایی‌های علمی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی

- انتشار کتب و نشریات علمی

- انجام مشاوره‌های علمی تخصصی در زمینه‌های گوناگون^۳.

- ارتباط با مراکز علمی و تحقیقاتی خارج از کشور

جدول شماره ۱- توزیع انجمن های علمی در گروه های تخصصی چهارگانه

ردیف	نام گروه	تعداد	درصد
۱	علوم پایه	۱۴	۱۳/۱٪
۲	فنی و مهندسی	۴۷	۴۴٪
۳	علوم انسانی	۳۳	۳۰/۸٪
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳	۱۲/۱٪
۵	جمع	۱۰۷	۱۰۰٪

با توجه به جدول فوق ملاحظه می کنید که گروه فنی و مهندسی با ۴۷ انجمن در مرتبه نخست، گروه علوم انسانی با ۳۳ انجمن در مرتبه دوم، گروه علوم پایه با ۱۴ انجمن در مرتبه سوم و گروه کشاورزی و منابع طبیعی با ۱۳ انجمن در مرتبه چهارم قرار دارند.

همایش های ملی

جدول ۲- نسبت همایش های ملی و تعداد انجمن های علمی در هر گروه

ردیف	نام گروه	تعداد انجمن	تعداد همایش های ملی	نسبت
۱	علوم پایه	۱۴	۸۷	۲۶/۳٪
۲	فنی و مهندسی	۴۷	۱۱۵	۳۴/۶٪
۳	علوم انسانی	۳۳	۷۲	۲۱/۴٪
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳	۵۸	۱۷/۵٪
	جمع	۱۰۷	۳۳۲	۱۰۰٪

جامعه نگری پایه، بنیادی، کاربردی، سازگاری و عملیاتی تحقیق

- ارزیابی تطبیقی برنامه های درسی

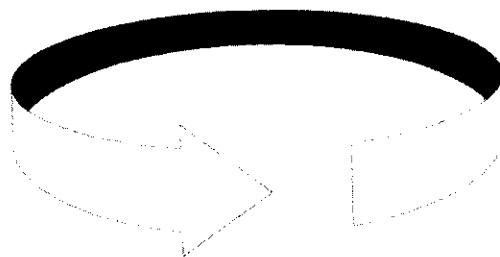
- اطلاع رسانی علمی - تخصصی

- انجمن های علمی به عنوان کانون های نیروی متخصص و کارآمد در شئون مختلف علمی و پژوهشی وظیفه خود می دانند در کلیه زمینه های علمی، فکری، برنامه های و نیز حکمیت های علمی - تخصصی دولت جمهوری اسلامی ایران را یاری نماید و نتایج بررسیها و پژوهش های خود را برای تصمیم گیری های دقیق در اختیار مسئولان ذیربط قرار دهد.^۴

به طور کلی می توان گفت که انجمن های علمی در اشاعه علوم و فنون و ارتقاء سطح دانش بشری نقش به سزایی دارند. با توجه به نقش انجمن های علمی در اشاعه علوم و فنون به بررسی عملکرد انجمن های علمی ایران می پردازیم.

عملکرد انجمن های علمی در سال ۱۳۸۱

کمیسیون انجمن های علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به انجمن های علمی که حوزه فعالیت آنها زیر مجموعه گروه های تخصصی علوم پایه، فنی و مهندسی، علوم انسانی و کشاورزی باشد مجوز فعالیت می دهد. در جدول شماره ۱ توزیع انجمن های علمی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بر حسب گروه های تخصصی را مشاهده می کنید.

جدول بالا میزان فعالیتهای انجمن‌های علمی در برگزاری کارگاههای تخصصی را نشان می‌دهد. براین اساس، گروه فنی و مهندسی بیشترین سهم و گروه کشاورزی و منابع طبیعی کمترین سهم در برگزاری کارگاههای تخصصی را دارند.

جدول شماره ۲ سهم انجمن‌های علمی در برگزاری همایشهای ملی را نشان می‌دهد. براین اساس گروه فنی و مهندسی بیشترین سهم در برگزاری همایش برحسب تعداد و گروه کشاورزی و منابع طبیعی کمترین سهم در برگزاری همایش را دارا می‌باشند.

همایشهای بین‌المللی

جدول شماره ۳ - نسبت همایشهای بین‌المللی و تعداد انجمن‌های علمی در هر گروه

جدول شماره ۵ - نسبت دوره‌های آموزشی به تعداد انجمن‌ها در گروه

تعداد	نام گروه	تعداد انجمن	دوره‌های آموزشی	نسبت
۱	علوم پایه	۱۴	۳۵	٪۷/۲
۲	فنی و مهندسی	۴۷	۲۱۹	٪۴۵/۱
۳	علوم انسانی	۳۳	۲۱۶	٪۴۴/۴
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳	۱۶	٪۳/۳
	جمع	۱۰۷	۴۸۶	٪۱۰۰

تعداد	نام گروه	تعداد انجمن	تعداد همایش بین‌المللی	نسبت
۱	علوم پایه	۱۴	۶	٪۳۱/۶
۲	فنی و مهندسی	۴۷	۶	٪۳۱/۶
۳	علوم انسانی	۳۳	۵	٪۲۶/۳
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳	۲	٪۱۰/۵
	جمع	۱۰۷	۱۹	٪۱۰۰

در جدول شماره ۵ سهم انجمن‌های علمی برحسب گروههای تخصصی در برگزاری دوره‌های آموزشی را ملاحظه می‌کنید. گروه فنی و مهندسی بیشترین سهم و گروه کشاورزی و منابع طبیعی کمترین سهم را در برگزاری دوره‌های آموزشی برحسب تعداد گروههای دارند.

همانگونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌کنید گروه علوم پایه با ۱۴ انجمن، ۶ همایش بین‌المللی در سال ۱۳۸۱ برگزار کرده است. در واقع رتبه نخست را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره ۴ - نسبت کارگاههای تخصصی به تعداد انجمن‌ها در هر گروه

انتشارات
از عمده‌ترین محورهای فعالیت انجمن‌های علمی، انتشارات اعم از نشریه، کتاب، خیرنامه و ... است. میزان فعالیت انجمن علمی در این زمینه قابل ملاحظه است. حمایت وزارت علوم از تخصصی شدن مجلات علمی با همکاری انجمن‌ها در تشویق انجمنهای علمی مؤثر بوده است. جدول شماره ۶ سهم انجمن‌های علمی بر حسب گروههای تخصصی در انتشارات را نمایش می‌دهد.

تعداد	نام گروه	تعداد انجمن	کارگاههای تخصصی	نسبت
۱	علوم پایه	۱۴	۷	٪۶/۹
۲	فنی و مهندسی	۴۷	۶۴	٪۶۲/۷
۳	علوم انسانی	۳۳	۲۸	٪۲۷/۵
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳	۳	٪۲/۹
	جمع	۱۰۷	۱۰۲	٪۱۰۰

جدول ۶- نسبت انتشارات و تعداد انجمن‌های علمی

در گروه

تعداد	نام گروه	تعداد انجمن	دوره های آموزشی	نسبت
۱	علوم پایه	۱۴	۳۵	٪۱۷/۷
۲	فنی و مهندسی	۴۷	۱۱۳	٪۳۷/۶
۳	علوم انسانی	۳۳	۹۴	٪۳۱/۳
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳	۴۰	٪۱۳/۴
	جمع	۱۰۷	۳۰۰	٪۱۰۰

این جدول سایر فعالیتهای انجمن‌های علمی شامل اهداء جوایز، سخنرانیهای علمی، عضویت در مجامع بین المللی و همکاری با دستگاههای اجرایی را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۷- سایر فعالیتهای انجمن‌های علمی ایران در سال ۱۳۸۱

ردیف	نام گروه	اهداء جوایز	سخنرانیهای علمی	عضویت در مجامع بین الملل	همکاری با سایر ارگانها
۱	علوم پایه	۳۳	۱۲۲	۷	۸
۲	فنی و مهندسی	۷۴	۹۱	۲۲	۴۱
۳	علوم انسانی	۳۳	۱۸۲	۲۰	۷
۴	کشاورزی و منابع طبیعی	۷	۷۸	۵	—
	جمع	۱۴۷	۴۷۳	۵۴	۵۶

بررسی مقایسه ای فعالیت انجمنهای علمی

جدول الف - تعداد انجمن های علمی بر حسب گروههای تخصصی طی سالهای ۱۳۸۱ - ۱۳۷۶

ردیف	نام گروه / سال	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱
۱	فنی و مهندس	۳۱	۳۵	۳۶	۴۰	۴۱	۴۷
۲	علوم پایه	۷	۷	۷	۹	۱۱	۱۴
۳	علوم انسانی	۱۹	۲۰	۲۸	۳۰	۳۲	۳۳
۴	کشاورزی	۵	۶	۷	۹	۱۲	۱۳
	جمع	۶۲	۶۸	۷۸	۸۸	۹۶	۱۰۷

جدول ب - تعداد انجمن های علمی بر حسب گروههای تخصصی طی سالهای ۱۳۸۱ - ۱۳۷۶

سال	پیوسته	وابسته	دانشجویی	افتخاری	حقوقی
سال ۱۳۷۵	۱۳۰۶۹	۱۰۲۱۱	۳۶۸۷	۰	۰
سال ۱۳۷۸	۱۳۴۷۶	۱۳۸۳۰	۲۱۲۸۹	۱۵۶	۱۱۵۰
سال ۱۳۸۹	۱۹۴۱۱	۱۶۴۴۵	۲۲۹۵۹	۳۳۵	۱۵۶۵
سال ۱۳۸۰	۲۲۶۹۰	۱۴۷۶۷	۲۶۳۰۸	۶۳۵	۱۶۱۱
سال ۱۳۸۱	۲۲۰۴۸	۱۳۴۳۳	۳۳۷۷۸	۷۴۵	۱۴۵۲

جدول ج - انواع فعالیت های انجمن های علمی ایران طی سالهای ۸۱ - ۱۳۷۷

ردیف	نوع فعالیت / سال	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱
۱	همایشهای ملی	۴۶	۲۸	۵۹	۱۹۸	۲۳۲
۲	همایشهای بین المللی	۲۲	۹	۱۴	۲۲	۱۹
۳	کارگاههای تخصصی	۸	۷۷	۱۴۱	۹۶	۱۰۲
۴	دوره های آموزشی	۱۳	—	۸۶	۲۵۷	۴۸۶
۵	سخنرانیهای علمی	۸۹	۱۸۷	۲۴۵	۳۵۴	۴۷۳
۶	انتشارات	۹۱	۷۶	۱۱۲	۲۷۰	۳۰۰

پس از مشاهده عملکرد در انجمنهای علمی در سال ۱۳۸۱ به بررسی مقایسه ای فعالیت انجمنهای علمی طی چند سال اخیر می‌پردازیم.

در جدول (ج)، تعدادی از فعالیتهای انجمنهای علمی طی سالهای ۱۳۸۱ - ۱۳۷۷ مقایسه شده‌اند. سیر صعودی ارقام حاکی از گسترش فعالیت‌های انجمنهای علمی در ابعاد گوناگون است. به گونه‌ای که حتی در برخی موارد فعالیتهای انجمنهای علمی به چند برابر رسیده است.

بطور کلی می‌توان گفت

- تعداد انجمنهای علمی، طی سالهای ۱۳۸۱-۱۳۷۶ از رشد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده‌است. به طوری که از ۶۲ انجمن در سال ۱۳۷۶ به ۱۰۷ انجمن رسیده‌اند. یعنی نرخ رشد انجمنهای علمی طی ۴ سال اخیر حدود ۳/۳۹٪ بوده‌است.

- تعداد اعضای انجمنهای علمی از ۴۹۹۰۱ نفر در سال ۱۳۷۸ به ۷۱۴۵۶ نفر در سال ۱۳۸۱ رسیده است که حدود ۴۳٪ افزایش را نشان می‌دهد.

- انواع فعالیتهای انجمنهای علمی طی سالهای ۱۳۷۷ الی ۱۳۸۱، رشد چشمگیری داشته‌اند.

- همایشهای داخلی از ۴۶ همایش به ۲۳۲ همایش رسیده است یعنی بیش از ۵ برابر رشد را نشان می‌دهد.

- تعداد همایشهای بین‌المللی در سالهای ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۱ دارای نوسان با نرخ ثابت بوده است.

- تعداد کارگاههای تخصصی از ۸ کارگاه به ۱۰۲ کارگاه رسیده است که در طی این سالها بیش از ۱۲ برابر افزایش را نشان می‌دهد.

- تعداد سخنرانیهای علمی ارائه شده از ۸۹ به ۴۷۳ سخنرانی رسیده است که بیش از ۵ برابر افزایش داشته است.

- انتشارات انجمنهای علمی از ۹۱ مورد به ۳۰۰ مورد رشد یافته است که در واقع بیش از ۳ برابر شده است.

- دوره‌های آموزشی کوتاه مدت از ۱۳ مورد به ۴۸۶ مورد رسیده است که حدود ۳۹ برابر افزایش داشته است.

نتیجه

جهانی شدن، فضای را فراهم آورده است تا سازمانهایی غیر دولتی در زمینه‌های گوناگون از جمله علمی فعالیت نمایند. دولتهای ملی نیز می‌توانند از تأثیرگذاری و مشروعیت بخشی این سازمانها چشم پوشی کنند. به نحوی که می‌توان گفت با توجه به جهانی شدن در

در جدول (الف) تعداد انجمنهای علمی طی سالهای ۱۳۸۱ - ۱۳۷۶ درج شده است. در این مدت تعداد انجمنهای علمی سیر صعودی داشته است. در سال ۱۳۷۷، ۶ انجمن ایجاد شد، که از این تعداد ۴ انجمن در گروه فنی و مهندسی و یک انجمن در گروه علوم انسانی و یک انجمن در گروه کشاورزی است. در سال ۱۳۷۸ مجموعاً ۱۰ انجمن مجوز گرفتند که از آن تعداد ۸ انجمن در گروه علوم انسانی، یک انجمن در گروه فنی و مهندسی و یک انجمن در گروه کشاورزی و منابع طبیعی قرار دارند، در این دو سال در گروه علوم پایه انجمنی تأسیس نشد. در سال ۱۳۷۹، ۱۰ انجمن تأسیس شده که انجمن در گروه فنی و مهندسی، ۲ انجمن در گروه علوم پایه، ۲ انجمن در گروه علوم انسانی و ۲ انجمن در گروه کشاورزی قرار داشتند. در سال ۱۳۸۰، تعداد ۸ انجمن به انجمنهای علمی کشور افزوده شده است. از این تعداد یک انجمن در گروه فنی و مهندسی، ۲ انجمن در گروه علوم پایه، ۲ انجمن در گروه علوم انسانی و ۳ انجمن در گروه کشاورزی قرار دارند. در سال ۱۳۸۱، مجوز تأسیس ۱۱ انجمن صادر شد. ۶ انجمن در گروه فنی و مهندسی، ۳ انجمن در گروه

پروژه‌های علمی امروز، بیش از پیش به کوشش‌های جمعی و مشترک تبدیل شده‌است. از اینرو، ایجاد و گسترش انجمنهای علمی و تخصصی، راهکارهایی ضروری برای شناسایی، تشکیل و تجهیز نیروهای متخصص و خلاق فراهم می‌آورد.

علوم پایه، یک انجمن در گروه علوم انسانی و یک انجمن در گروه کشاورزی

در جدول (ب) تعداد اعضای انجمنهای علمی برحسب نوع عضویت از سال ۱۳۸۱ - ۱۳۷۵ درج شده است.

یادداشتها

- ۱- آخرین آمار کمیسیون انجمنهای علمی ایران در سال ۱۳۸۲.
- ۲- تصویب نامه هیأت وزیران، آیین نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمانهای غیر دولتی. نشریه داوطلب، تهران، شماره ۹ و ۱۰، بهمن و اسفند ۱۳۸۱، ص ۸.
- ۳- اساسنامه نمونه انجمنهای علمی ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۴- بیانیه نخستین همایش انجمنهای علمی ایران، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۷.

منابع و مأخذ

- ۱- طلوع، ابوالقاسم، «نظام ارتباطات علمی در ایران»، تهران، مرکز تحقیقات علمی کشور، مهر ۱۳۸۱، ص ۷.
- ۲- قدیمی، اکرم، «گزارش فعالیتهای انجمنهای علمی ایران»، تهران، مرکز تحقیقات علمی کشور، ۱۳۸۱، ص ۳.
- ۳- شیخ الاسلامی، نازلی، «وقتی قانون نیست مهمترین مشکل سازمانهای غیردولتی در کشور»، ماهنامه نواندیشان جوان، شماره ۱۰ و ۱۱ بهار ۱۳۸۱، ص ۲۴.
- ۴- عبدالهی، محمد، «عملکرد انجمنهای علمی ایران در زمینه ترویج و توسعه علم و اخلاق»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره چهارم، شماره ۱، بهار ۱۳۸۱، ص ۴۷.
- ۵- گلشن پزوه، محمدرضا، «راهنمای سازمانهای غیردولتی»، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی، ابرار معاصر، ۱۳۸۱، ص ۱۵.
- ۶- قدیمی، اکرم، عملکرد انجمنهای علمی ایران، تهران، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۸۲، صص ۴۱-۱۵.
- ۷- جیمز.اپاول، سازمانهای غیردولتی و سیاستگذاری جهانی، ترجمه امیر معاریان، ماهنامه نواندیشان جوان، شماره ۱۰ و ۱۱، بهار ۱۳۸۲، ص ۳۷.

قرن بیست و یکم، سازمانهای غیردولتی هر روز سهم بیشتری در روابط بین‌المللی به عهده می‌گیرند.^۷

در سیر بررسی روند حرکت سازمانهای غیردولتی در کشورمان با توجه به نوپا بودن آن موانعی دیده می‌شود که در صورت برطرف سازی می‌تواند نقش این سازمانها را به خوبی، شفاف و قابل ارزیابی کند. عمده‌ترین مشکلات تشکیل‌های غیردولتی در ایران عبارتند از:

- ۱- دیگاههای موجود پیرامون نقش تشکیل‌های غیردولتی در میان دیگر ساختارهای جامعه
- ۲- مشکلات مربوط به ثبت حقوقی
- ۳- قوانین ناظر بر فعالیت سازمانهای غیردولتی (شفاف نبودن قوانین موجود)
- ۴- عدم آشنایی مردم با ماهیت و کارکرد این سازمانها [۳].

انجمنهای علمی زیر بنای اصلی نهادهای مستقلی را تشکیل می‌دهند که اغلب آنها فراتر از حد و مرز سیاسی، نژادی، قومی، مذهبی، جنسی و غیره، براساس ضرورتهای جهان دموکراسی و تقویت همبستگی‌های معنوی بشر، پدید آمده‌اند و فضای مناسبی را برای آزاد اندیشی و استقرار فرهنگ گفت و گو در راستای بسط و تحکیم جامعه مدنی حول محور خردورزی، تعهد، وفاق، آزادی و عدالت به ارمغان آورده‌اند. در اروپا بخش عمده این نهادها متعاقب رنسانس، انقلاب صنعتی و تحولات اجتماعی و در دوره گذر از جوامع سنتی به نوین پدید آمده‌اند. امروزه صدها هزار نهاد مستقل در جهان با بیش از یک میلیارد عضو وجود دارد که برخی از آنها جزء قوی‌ترین نهادهای مستقل بین‌المللی به شمار می‌روند که دولت‌های محلی و شرکتهای فراملیتی را تحت تأثیر قرار داده و در مسئولیت‌پذیر کردن آنها مؤثر واقع شده‌اند.

مسایل و شرایط امروزی جهان زمینه مساعدی را برای شکل‌گیری، تعرض و تحکیم نهادهای مستقل اساسی‌ترین، قوی‌ترین و مؤثرترین نهادهای آینده حیات اجتماعی انسان را تشکیل خواهند داد. [۴].

